

Poudarki iz poročila *Key data on education in Europe 2009* (Pomembni podatki o izobraževanju v Evropi)

"Pomembni podatki o izobraževanju v Evropi 2009" predstavlja periodično statistično poročilo, ki ga skupaj pripravljata Eurydice omrežje in Evropski statistični urad Eurostat, in izhaja izmenjaje: enkrat kot splošni podatki o izobraževalnih sistemih, drugič pa kot tematsko obarvano poročilo. Zadnje tematsko obarvano poročilo, ki se je nanašalo na poučevanje tujih jezikov (*Key data on Teaching Languages in Europe*), je izšlo v letu 2008; leto poprej pa je bila osrednja tema visoko šolstvo (*Key data on Higher Education in Europe, 2007*). Letos je bil tako izdelan splošen oris stanja in gibanj v vzgoji in izobraževanju od vrtcev do univerz, ki nosi naslov [Key data on education in Europe 2009](#) in je tudi že dostopen širši javnosti.

Evropska komisija, ki narekuje in financira dejavnost omrežja Eurydice, je poročilo predstavila javnosti 16. julija. Evropski komisar za izobraževanje Ján Figel', je ob izidu v [sporočilu za javnost](#) zapisal, da " *Key data* ... prinašajo dobre in slabe novice ..."

Slovenskega bralca pa bo najbrž zanimalo predvsem to, kam in kako se v družini evropskih izobraževalnih sistemov umešča slovenski. V kratkem povzetku predstavljamo nekaj zanimivosti iz poročila.

Vključenost v izobraževanje

Ko evropski komisar za izobraževanje ocenjuje povečevanje deležev vključenosti predšolskih otrok, učencev, dijakov in študentov v izobraževalni sistem kot "dobro novico", lahko ugotovimo, da velja to tudi za Slovenijo. Vključenost otrok in mladine v starosti 3 do 19 let je v Sloveniji 92, 4-odstotna (EU-27: 92,1%), vključenost generacij od 3- 29 pa je 65,3% (EU-27: 63,9%). Medtem ko v večini držav po končanem obveznem izobraževanju deleži šolajočih iste starosti strmo padajo, je krivulja za Slovenijo, Finsko in Švedsko le nekoliko nakazana.

Slovenija ima precej velik delež šolajoče populacije vključen v višje in visoko šolstvo (25,7%), v EU-27 je ta delež 17,4. Na 100 moških je bilo v Sloveniji (2006) v višje in visoko šolstvo vpisanih 140 žensk, v EU-27 pa 123. Ženske v visokem šolstvu prevladujejo povsod, razen v Lihtenštajnu, Turčiji, Nemčiji. Študenti se "starajo", a ohranjajo "stare" delitve na bolj moške (tehnika) in bolj ženske študije (zdravstvo, sociala, pedagoški študij).

Povsod po Evropi se v poobvezno izobraževanje vključuje več deklet kot fantov. Dekleta prevladujejo v splošnem izobraževanju, fantje pa v poklicnem. Razmerje splošnega (34%) in poklicnega (66%) je v Sloveniji v korist slednjega (vključeno je tudi tehniško izobraževanje), čeprav se v javnosti pogosto pojavljajo ocene, da je gimnazijskega izobraževanja preveč. V povprečju je v državah EU-27 razmerje vključenih v splošno in poklicno izobraževanje precej bolj izenačeno (48% : 52%).

V Sloveniji je tudi velik delež učencev s priseljskim poreklom; starši 10,3 % učencev so bili rojeni v tujini (EU-27 povprečje 7,9%).

Demografska gibanja kot "slaba novica" za starajočo se Evropo se v Sloveniji že spreminjajo, čeprav počasi. Delež otrok v starosti do 9 let se v Evropi nekoliko povečuje, vendar projekcije nadaljnega upadanja osnovnošolske populacije do leta 2020 še niso

popravljen. V Sloveniji naj bi se po Eurostatovih projekcijah populacija osnovnošolskih učencev v naslednjih 10 letih še zmanjševala (še za 4%). Vendar pa glede na dejansko prebivalstveno statistiko lahko pričakujemo, da se slabe napovedi na srečo ne bodo uresničile. V letu 2008 je namreč število živorojenih otrok v Sloveniji prvič po letu 1991 ponovno preseglo 21.000. Rojenih je bilo 21.817 otrok, kar je za 10 % več kot leto pred tem. Od leta 2003, ko smo zabeležili najmanjše število rojstev doslej, število postopoma narašča, zato lahko realno pričakujemo, da se bo delež osnovnošolske populacije po letu 2010 začel ponovno povečevati, po letu 2018 pa bo vpliv naraščajočih demografskih gibanj dosegel že srednješolsko populacijo. Projekcije šolajočih bodo statistični uradi torej še popravljali.

Slovenija izstopa pri nezaposlenosti žensk v delovno aktivni dobi (25 – 64), ki je sicer večja kot nezaposlenost moških povsod po Evropi. Zanimivo pa je, da je nezaposlenost moških in ženskih v Sloveniji izenačena pri tistih z nižjo izobrazbo, ženske s srednjo ter višjo in visoko izobrazbo pa težje najdejo zaposlitev.

Strukturno so izobraževalni sistemi v Evropi zelo različni.

Enovit sistem predšolske vzgoje, kot ga poznamo v Sloveniji, imajo še Baltske države, Švedska in Norveška. V večini držav se otroci vpisujejo v vzgojno-izobraževalne zavode šele pri 3 ali 4 letih, pred tem pa so otroci v različnih institucijah za varstvo, igro in nego. Na Finskem, Danskem, v Nemčiji in Avstriji se otroci pred 5 letom starosti lahko vključujejo le v institucije nepedagoškega tipa (ki ne spadajo pod šolska ministrstva). Predšolska vzgoja večinoma ni obvezna, razen na Madžarskem, Poljskem, Irskem, Cipru, v Grčiji, Latviji in Luksemburgu, kjer se obvezno izobraževanje začne že na predšolski ravni.

V večini držav se **obvezno izobraževanje** začne pri 5 ali 6 letih starosti in konča pri 16 letih. Na Nizozemskem se konča kasneje, pri 17 in na Madžarskem pri 18; v Sloveniji in še 9 drugih državah pa že pri 15 letih. Zgodaj diferencirano izobraževanje (ko se šole delijo na splošne in poklicne) imajo še v Nemčiji, Avstriji, Litvi, Luksemburgu in Lihtenštajnu. Enotno "osnovno šolo" pa imajo poleg Slovenije še številne države: Bolgarija, Danska, Estonija, Latvija, Portugalska, Finska, Švedska, Islandija, Norveška in Turčija. Kot eno izmed možnih vrst šol obveznega izobraževanja pa jo ponujajo tudi Čehi, Slovaki in Madžari, poskusno pa tudi že Avstriji (*Mittelschule*, 2008).

Srednješolsko izobraževanje ponuja več tipov izobraževanja: splošne šole ali programi pripravljajo dijake na univerzitetni študij, poklicne pa na delo in nadaljnje višje in visokošolsko izobraževanje. V nekaterih državah je ta "dualni sistem" bolj poudarjen, v drugih manj. Na Irskem na primer srednješolski programi vsebujejo elemente splošnega in poklicnega izobraževanja. Na Švedskem, v Združenem kraljestvu (velja za *further education institutions*) in na Norveškem izvajajo iste šole splošno in poklicno izobraževanje, dijaki lahko izbirajo med njima ali ju celo kombinirajo.

Učenci in dijaki v evropskih državah obiskujejo večinoma javne osnovne in srednje šole (87%) ali pa zasebne, ki jih nadzorujejo in financirajo javne oblasti (Nizozemska, Belgija, deloma Španija). Od oblasti neodvisnega zasebnega šolstva je malo; v polovici držav je od 0,1 – 6% učencev/dijakov, ki se izobražujejo v povsem zasebnih okoliščinah.

Teoretična starost, pri kateri **študenti vstopajo v terciarno izobraževanje**, je v večini primerov 18 ali 19 let. Najsplošnejši "evropski standard" za vstop v visoko šolstvo je 13

let predhodnega šolanja. Večina držav ima predpisan selekcijski postopek za vpis. Obseg vpisa lahko omejuje vlada, ki nadzoruje tudi izbiro kandidatov za vpis v vse programe oziroma le v nekatere. Število vpisnih mest je lahko predmet pogajanj med vlado in visokošolskimi institucijami. Najpogosteje izbirne postopke izpeljejo visokošolske institucije in pri tem upoštevajo splošne predpisane pogoje za vpis in/ali svoje specifične pogoje ter odobreno število vpisnih mest. Finska, Švedska in Slovenija so države, kjer kombiniramo splošne in posebne pogoje vpisa s številom odobrenih vpisnih mest. Med vpisnimi merili je na prvem mestu predhodni učni uspeh, rezultati sprejemnih izpitov, v nekaterih primerih tudi žreb (Nizozemska). Na Madžarskem in v Sloveniji je "matura", ki nadomešča sprejemne izpite, splošni predpogoj za vpis. Norveška in Švedska imata podoben sistem centralno vodenega vpisa, v katerem kandidati lahko prijavijo več prioriteten želja. Neomejen vpis v vse ali skoraj vse študije ima le malo držav: Belgija, Malta, Nizozemska (razen v primerih, ko odloča žreb) in Islandija.

Vse več je **sistemov nacionalnega preverjanja znanja**, ki so namenjeni predvsem spremljanju učinkovitosti sistema in napredka posameznega učenca, ne vplivajo pa na učenčev končni učni uspeh ali nadaljnjo izobraževalno pot. Uveljavljeni so že v več kot polovici držav, izvajajo pa se lahko na celotni populaciji (Slovenija) ali pa le na vzorcu (Finska).

Financiranje iz javnih in zasebnih sredstev v Sloveniji je primerljivo razmerju EU-27. Zanimivi so tudi podatki:

- **o plačljivosti vrtcev**: v Belgiji so vrtci brezplačni, v nekaterih državah so brezplačni le javni vrtci (Irska, Grčija, Španija, Francija, Italija, Latvija, Luksemburg, Madžarska, Malta, Portugalska, Romunija in Lihtenštajn);
- **o obsegu financiranja zasebnih šol iz javnih sredstev**; le malo držav financira zasebne šole v enakem obsegu kot javne;
- o porazdelitvi virov financiranja izobraževanja med **državnim, regionalnimi in občinskimi proračuni**; regijski proračuni so eden izmed močnih virov financiranja izobraževanja le tam, kjer imajo "regije" tradicionalno veliko avtonomijo, to je v Nemčiji, Avstriji, Španiji in Belgiji;
- **o strukturi javnih izdatkov**; v povprečju EU-27 namenjajo za plače osebja 72% javnega denarja, v Sloveniji 69%;
- v povprečju EU-27 je 6% javnih sredstev namenjenih **študijskim pomočem** (šolnine, štipendije, študijska posojila), v Sloveniji 8,3%;
- **izredni študij** ni plačljiv samo v Sloveniji, plačujejo ga še študenti, vpisani na nesubvencionirana študijska mesta, v Estoniji, na Madžarskem in v Romuniji;
- **vpeljevanje šolnin je v porastu** (uvajajo jih v Nemčiji, na Madžarskem in Češkem ter v Litvi; razpon šolnin je od 200 do 1000 evrov minimalno na leto (preračunano na pariteto kupne moči v državi), vendar so materialno šibkejše kategorije študentov šolnine oproščene; ponekod plačujejo šolnino študenti ponavljavci.

Izobraževanje učiteljev je večinoma umeščeno na univerzitetno raven in se izvaja po vzporednem modelu (kandidati osvojijo hkrati predmetno in profesionalno znanje). Med srednješolskimi učitelji je več takšnih, ki so si pridobili pedagoškoprofesionalno znanje po diplomi iz določene stroke (zaporedni model). Vzgojitelji/ce predšolskih otrok študirajo večinoma po 3- do 4-letnih univerzitetnih študijskih programih, v Franciji in na Poljskem 5 let. Učitelji v primarni šoli (učitelji razrednega pouka v Sloveniji) študirajo večinoma 4 do 5 let, učitelji predmetnega pouka v sekundarnih šolah pa lahko celo 6 let (Danska, Italija, Luksemburg, Madžarska). Profesionalno usposabljanje traja lahko od enega semestra do

3 let. V skoraj polovici evropskih držav je obvezno pripravništvo oziroma zadnja faza usposabljanja na delovnem mestu, ki traja najmanj 1 leto ali več, razen v Sloveniji (največ 10 mesecev).

Učitelji imajo večinoma status po pogodbi zaposlenih delavcev v javnem sektorju; sistemov kariernih javnih uslužbencev je malo, vendar pa je – ne glede na formalni status - stalnost zaposlitve učiteljem skoraj v vseh državah tako rekoč zagotovljena. Slovenski učitelji imajo podoben položaj kot madžarski, finski in deloma turški.

V polovici držav je **delovni čas učiteljev** opredeljen s številom ur, ko morajo biti na šoli, na Nizozemskem imajo učitelji določen le splošni okvir, v drugi polovici držav pa imajo učitelji poleg opredeljenega delovnega časa določene tudi ure neposrednega pedagoškega dela oziroma samo ure poučevanja (Irska, Lihtenštajn, Belgija).

Število predpisanih ur poučevanja na teden variira (od 15 do 23); v Sloveniji od 15 do 17. (Metodološko opozorilo: 45-minutne ure so zaradi primerljivosti obremenitve učiteljev med državami preračunane na 60-minutne).

Uradna starostna meja za upokojitev je v večini držav 65 let, vendar pa se učitelji lahko upokojijo s polno pokojnino že prej, običajno okrog 60. leta. Polno pokojnino prejmejo pod pogojem, da so poučevali določeno število let (15 let zadošča v Lihtenštajnu, 40 let v Belgiji, Avstriji in na Irskem). Nižje kot 65 let je postavljena starostna meja za upokojitev v državah Bolgarija, Ciper, Estonija, Finska, Francija, Češka, Latvija, Litva, Malta, Portugalska, Slovenija in Slovaška. Po zgodnjem upokojevanju (pod 60 let), pogojenim s številom let delovne dobe, smo primerljivi z Madžarsko (34 – 38 let delovne dobe), Romunijo (25 do 30 let delovne dobe) in Turčijo (25 let delovne dobe).

Še nekaj metodoloških opomb:

Podatki o **velikosti osnovnih šol**, povzeti po raziskavi PIRLS, so za Slovenijo precenjeni; ravnatelji, ki so odgovarjali na vprašanje, koliko učencev je na njihovi šoli, podružničnih šol niso šteli kot samostojne prostorske strukture (kot jih sicer štejejo statistični uradi v evropskih državah), zato se v preglednici slovenske osnovne šole prikazujejo kot relativno velike.

Previdnost je potrebna tudi pri interpretaciji podatkov o **deležih javnih izdatkov**, namenjenih posameznim segmentom izobraževanja v Sloveniji, saj niso povsem realni, predvsem pa niso primerljivi z drugimi državami. Slovenija naj bi imela največ izdatkov v osnovnih šolah na primarni stopnji (od 1. do 6. razreda). Ker pa v Sloveniji uradne finančne statistike temeljijo na zaključnih računih institucij (in ne programov), so v izdatkih za "primarno izobraževanje" všteti tudi izdatki za oddelke predšolske vzgoje, ki domujejo pri osnovnih šolah, in izdatki za učence zadnje triade, ki je po stopnji izobraževanja primerljiva s "sekundarnim izobraževanjem". Podobno velja tudi za višje šole, ki so enote srednješolskih centrov. Izdatki za višješolsko izobraževanje se v vseh teh primerih prištejejo k izdatkom za srednje šole. To metodološko pojasnilo velja tudi za interpretiranje podatkov o izdatkih na učenca, dijaka in študenta.

Pripravila: T. Plevnik, Eurydice Slovenija